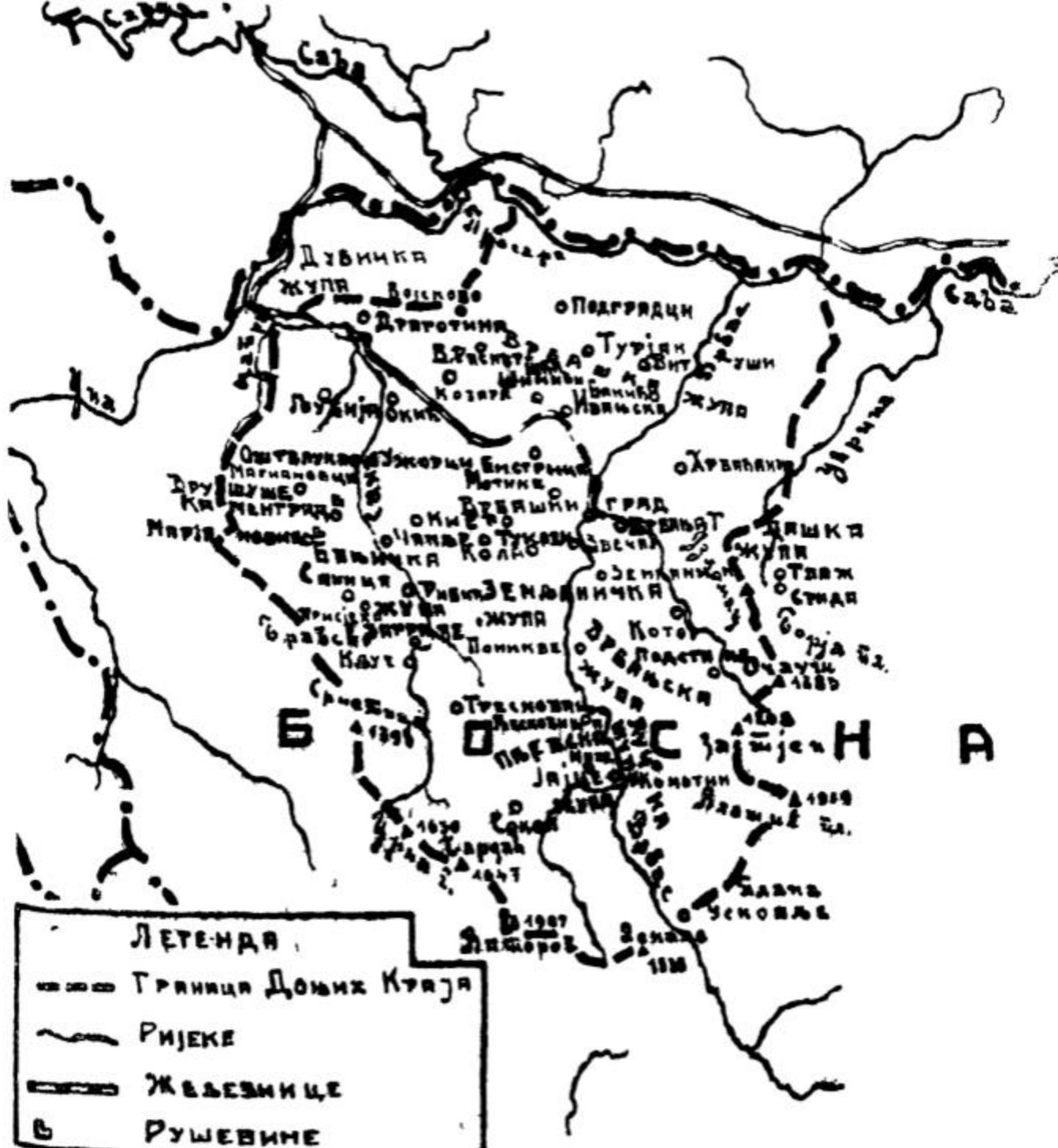

Из историје Крајине

ГРАНИЦЕ. — Босанска Крајина коју су у средњем вијеку сачињавали Доњи Краји, Гламоч и Унац пошиљедња је ушла у историју балканских земаља. За пуних 600 година након досељења Словена о њој се готово ништа не зна. Тако у XIII вијеку спомиње се Крајина и Доњи Краји као област босанских, и то гранична према Хрватској. Политичку историју Крајине до турског освојења дао је др. Фердо Шишић у својој монографији „Хрвоје Вукчић-Хрватинић“ и одредио међе Доњих Краја. Према опису Шишића израђена је скица на слиједећој страни. Иако је Шишићева књига изашла још 1906 године њој се врло мало може замјерити. Оно с чим се не слажемо изнијећемо укратко овдје.

Презиме Вукчић-Хрватинић произвољно је, јер је Хрвоје самс Вукчић по оцу Вукцу а Вукац Хрватинић по оцу Хрватину. Код Срба онога времена нема прецименима ни назива по роду, и ако се тај род знао, него само по оцу. Једино Немањићи, и то само владалачке гране, спомињу увијек родитеља и прародитеља Немању и по том је оправдано звати их династијом Немањића. Али споредне гране нису то чиниле, док Твртко, и ако је био потомак Немањића само по женској лози, истиче своје поријекло од њих, јер је био предсједник Немањића баштину. Име Бранковићи ство-

рио је Дубровчанин Мавро Орбини у XVI вијеку и оно је стекло грађанско право. Само у два случаја код Срба спомиње се род, кад Котроманића и Косача. Дуброњани и Хрвоје Вукчић склапају савез да оборе краља Степана Остоју и на његово мјесто доведу неког Радишића „који је од рода Котроманића“. Сандаљ Хранић оставља пола имања Стјепану Вукчићу,

своме синовцу и другу половину на четири породице од рода Косача, од којих се ниједна тако не зове нега само по оцу, што се види из њихових призаница. Призанице о примању наслијеђа објавно је др. Тиро Трухелка у Гласнику Земаљ. Музеја за 1911 годину.

Хрватска властела у то доба имала је и јознаку по роду (*de genere*) и предикат по главном имању или по више њих као „кнез крчки, сењски, модрушки” и сл.

Господари Доњих Краја, Гламоча и Унца најпра-
вилније би се могли назвати кнезови кључки, јер је
Жупа Бањичка и град Кључ несумњиво њихова прва
и права постојбина, пошто је увијек најстарији на-
сељејује. Име Хрватин је сингулар, исто као и Хрват,
тако и Русин исто као и Рус. Узимање имена туђег
народа за крштено име било је тада у моди па има:
Сарацен Дандолу у Млецима, Сарацен Николић у Тро-
гиру (посланик трогирски краљу Твртку), а код нас и
данас има име Угрин (Јоксимовић из Гостивара) и
женско Латинка, а нашло би се тога још. Слично је
име Секула и код Срба и код Хрвата, а у ствари то
је искварено презиме Јаноша Секеља, сестрића Ја-
ноша Хуњада.

Не стоји Шишићево мишљење да су жупе на ли-
јевој обали Врбаса биле хрватске па тек доцније пот-
паље под Босну. Бар не етнички хрватске. Нека хрват-
ска властела могла су имати власт у тим жупама или
само краљевске донације, али становништво није било
хрватско, јер би се сачували бар какви споменици
или траг хрватске племенске организације, коју су Хр-
вати натурили и инородним Чичима на Велебиту.¹⁾ Несумњиво је да би из тих жупа било чакавачких из-
бјеглица или би остало католичког становништва као
што су остали потомци саских рудара у срезу санском
и пријedorском и данас и Маџара у Јајцу и око њега.

Међу жупама Доњих Краја код Шишића нема Жупе Бањичке, него је њен жупски град Кључ пребачен у жупу санску. Али споменици друкчије говоре. Према повељи краља Степана Томаша синовима Ивана-ниша Драгишића: Пајлу, Марку и Јурју од 1446 на-води се на првом мјесту Жупа Бањичка и у њој град Кључ, варош Поткључ и села у њој. Половина тих села постоје и данас, нека са потпуно истим именима као Заблаће и Саница, а нека са мало измијењеним као Красулино, сада Красулье, и Бравсе, сада Бравско. У Санској Жупи град се зове као данашње село Кљевци.

Да ли су синови и унуци Хрвојеве браће Драгише и Војислава били католици или припадници цркве босанске не може се сигурно рећи, али сви имају хришћанска календарска имена. По писаним документима може се једино доказати да је Жуна Хливањска са

1) Види Развитак 1939 бр. 12, страна 368

градом Бистрицом (данас Дивно) била почетком XV.
ијека католичка, јер више није арбитар „дид и сабор
цркве босанске” него „викар фрањевачког реда и кап-
тул фрањевачки”, што је сасвим разумљиво јер су
сви Власи зимовали у Далмацији.

ПРОШИРЕЊЕ КРАЈИНЕ И ПРИЛИКЕ КОЈЕ СУ ТО ОМОГУЋИЛЕ.

— Осим султана Мехмеда II 1463
и 1464 године ниједан султан више није долазио у Бос-
ну па чак ни беглер-бег румелијски. У освојењу Сла-
воније учествовао поред Хусрефбега и санџакбег сме-
деревски. Тако то иде све до кандијскога рата који
је почес 1644 године. Турци су освојили за то ври-
јеме огроман простор: већи дио Славоније (оновре-
мене), Хрватску између планине Козаре и ријеке Куне,
изузевши једини Слуњ, и велику већину Далмације
од које је Млецима остало неколико градова при-
мору, док су Новиград, Скрадин и Макарска били у
турским рукама.

Све је ово освојила сама Босна. Због тога се многи варају о броју муслимана у Босни. Колика је билз војничка снага Босне у тој вријеме? Аустријанци рачунају да је Хасанпаша Предојевић имао 10000 људи у боју код Сиска 1593. Узмимо да је та цифра тачна. У тој војсци била је сва Босна и сви њени санџакбегови, а то је значило да су ту били и они из Славоније, Хрватске и Далмације, и по врху међу њима је било највише 2000 Влаха, што коморе што бораца. Ако се узме да их је на овај поход пошло само 5%, онда у читавом беглербеглуку босанском није било више од 160000 муслимана, дакле једва петина данашњега броја. Већи дио тех војника морао је бити из крајева изван данашње Босне, јер су на границама биле посаде таје. Како је са овако маленом снагом заузето овогико земљиште, које је било начичкано тврђавама, а онда још да се истом том снагом пљачкају далеки крајеви све до Беча и надомак Млетака? И још је за тим простором била најприје краљевина Угарска, а доцније послије пада Угарске Аустрија са оним остатком Угарске.

Овдје су била у судару два система државе, двије различите војне организације и двије стратегије. Турци су били војничка империја, у којој ништа није зависило од рада него само од личне вриједности. Сва је њихова војска била плаћена или директно или индиректно, и то тачно и на вријеме (новчане плаће су исплаћиване 3 мјесеца унапријед). Турци су концеси-

јама задобили и хришћанско становништво да ратује с њима и коначно њихови су походи били готово увијек успешни и пљачка и робље врло обилна.

У Хрватској и Угарској био је феудални поредак. Све терете сносио је сељак, а права није имао никаквих. Он није смio имати ни оружја да одбрани голи живот. Властела су са нешто својих најамника били дужни да војују, али та се војска споро купила, а кад је жетва или берба и слично, није се на позив ћодио нико.. Главна одбрана били су јутврђени градови са минијатурном посадом, која врло често годинама није примала плату а никад је уопште није примала у реду.

Према овом стању Турци су удесили своје ратовање. Они су једноставно обилазили тврђаве и пљачкали села, палили куће, уништавали усјеве, убијали становенike и одводили их у робље. Кад је властелин, чији је град био, остао без поданика и прихода, он је напуштао град па чак га није хтио ни порушити, као Зрински Нови и Добру Њиву. Кад је околина опустошена, Турци су градове заузимали или препадом или опсадом или грађењем тврђавица око града и одсецајући граду сваки довоз (као Клис). Некад је посада била невјероватно мала (као Крупа, где је било свега 28 браниоца). Два најјача града, Јајце и Бихаћ, предали су се Турцима без већег отпора, не надајући се помоћи од својих.

Хрватска властела употребили су ову невољу да побрате слободна хрватска племена, али су убрзо остали и без старих и без нових поданика и без својих градова. На сабору у Цетину на Корани хрватска властела избраше Фердинанда Хабзбуршког за краља да их он бранни, али он није могао бранити ни своје нашљедње земље: Крањску, Корушку, Штајерску и Доњу Аустрију, које су Турци пљачкали мало рјеђе него Хрватску. Из једне повеље Николе Зрињског Сигетског и његова шуре Стјепана Франкопана види се да је већ 1544 сва Хрватска до Купе била путпuno пуста, пошто ови кнезови насељавају Влахе из Зрмање у Прилишће и Росопајник с тим да четују по Турској и с њима робље и плијен дијеле а од свих давања да дају само десетину од јањаца.

Невоља је била толика да Никола Јуришић наговори цара да прими Влахе из турске под истим условима под којима су били у Турској и наговори српске Влахе око Гламоча, Унца, Цетине и Зрмање да преселе. Највећа феудална и чисто католичка држава одрече

се феудалног система и пристаде да сељаци буду слободни људи и да остану у својој вјери, њој толико туђој.

Овако је дошло до стварања Војне Границе најприје у Хрватској па затим у Славонији. За насељавање ускока давали су сталежи (властела) из нашљедних земаља жита и новаца и плаћали њемачке најамнике, али хрватска властела нису хтјели дати ништа а ни војевати осим у ријетким приликама. Ону ничију и опустошену земљу почеше аустријски граничарски заповједници насељавати Власима из босанске Крајине, који су пребјегавали, а некад их аустријски граничарски заповједници и силом преводили. Хрватска властела, црквена и свјетовна, тражише своја опустошенај имања на основу својих повеља натраг и да им Власи буду кмети, макар то било и за коју годину као и хрватска слободна племена. Бискуп загребачки и арцибискуп калочки тражише да им Власи плаћају десстину. Њихова властеоска права била су преча од државе и од хришћанства. Та борба потраја до тюгибије Зрињских и Франкопана.

Готово читаво вријеме радили су прелати католичке цркве да Србе покатоличе или бар поунијате и нешто су и успјели, јер су код језуита у Бечу налазили потпору а покаткад неких граничарских заповједника. Интересантно је да никоме није падало на памет да се буни против српске властеле, који су пре лазили у Угарску као: Бранковићи, Јакшићи, Божићи, Биомужевићи, Овчаревићи, Радич Челник и браћа Бакићи. Никоме није било зазорно њихово православље чити је никоме пало на памет да на ове шизматике насрће уиме вјере, чак то није чинио ни нађварадски бискуп против осионих Јакшића с којима се вјечито парничио. А против Влаха дигла се кампања која није престала за неколико стотина година. Прво властелз нису могла гледати слободна сељака, а друго по сриједи је била бискупска десетина. Бискупска десетана плаћала се од: оваца, коза, свиња, живади, пшенице; ражи, зоби, проје, бара (мухара?), сијерка; сочива; затим од меда, воска, лана, конопље и вина, а напокон од прихода царине, мостарине и куповине (ово су плаћали властела).

На купљење десетине слao је каптол свога декана, рачуновођу или подрумара, коме је пријат од свјетовне власти један бандов човјек, а ове је село морало подворити ручком и вечером. Пошто је око овог долазило до сукоба, каптол је прописао шта

село мора дати скупљачима за ручак: добре говедиће за три четири динара (оновремена), дваје кухане ко-коши и дваје печече или печена тукца, хљеба колико употребају и једна пола кабла, а исто тако ћи за вечеру. Књима њиховим колико поједу, а за сваки дан и ћоћ пола кабла зоби. Срби су одбили да плаћају десе-тину, јер не припадају католичкој цркви, а бискупи и каноници нису попуштали.

Српске сеобе нису биле врло бројне у Војну Гра-ницу, међу њима је жумберачка понајвећа, бар на хр-ватској страни. Прираст становништва, прилично за-клоњеног од заразних болести, могао је лако подми-ријавати попуњавање и турске и аустријске границе. Не знамо броја становништва до бечкога рата него тек 1768, кад је у Карловачкој епархији било 125.000 пра-вославних. Ако узмемо да их је толико било у Сла-вонији и Сјеверној Далмацији заједно, кад се узме у рачун да је бечкога рата била велика сеоба Срба, а мање сеобе и 1715 и 1737 и размак времена од 300 година, онда нису били потребни никакви досеље-ници ни у босанску Крајину ни преко ње даље на запад. Стварно није ни било тада никакве сеобе у Крајину него само из ње.

П. Н. Гаковић